

Olaszország gyarmatai a békeszerződés és a végleges ENSZ-határozat közötti időszakban

A békeszerződés és a gyarmatok

Olaszország, annak ellenére, hogy a II. világháború befejezése előtt, 1943 szeptemberében fegyverszünetet kötött a szövetséges hatalmakkal, mint vesztes ország vett részt a béketárgyalásokon. A szerződés mind területi, mind gazdasági és katonai vonatkozásaiban szigorú feltételeket szabott az ország számára és a győztes hatalmak gyakorlatilag semmilyen esélyt nem adtak az olasz politikusoknak tényleges tárgyalás kezdeményezésére. Alcide De Gasperi miniszterelnök és Carlo Sforza külügyminiszter azonban egyetértettek abban, hogy kizárólag a békeszerződés aláírásával nyílhat út Olaszország számára, hogy új fejezetet nyisson nemzetközi kapcsolatainak terén, véglegesen lezárva a fasiszmus időszakát. 1947. február 10-én Párizsban az olasz kormány megbízottja, Meli Lupi di Soragna aláírta a békeszerződést. Miután a parlament 1947. július 31-én jóváhagyta, a ratifikációra 1947. szeptember 15-én került sor. Az ezt követő években a kormány külpolitikájának egyik legfontosabb pontja a békeszerződés revíziója volt, amelyet Sforza 1947. február 11-én az aláíró országoknak elküldött üzenetében meg is jelölt: „... úgy érezzük, hogy a jövőben, mint olaszok és mint világpolgárok joggal számíthatunk egy radikális revízióra...”¹

Természetesen a fasiszmus időszaka alatt elfoglalt területeket Olaszország automatikusan elveszítette, a békeszerződés kizárólagosan a liberális olasz állam által megszerzettekre vonatkozott, Eritréra, Líbiára és Szomáliára. Eritrea 1879, Líbia 1911, Szomália pedig 1889 óta tartozott Olaszországhoz. A békeszerződés 23. cikkelye három paragrafusban a következőket írja elő:

¹ Sforza, Carlo: Cinque anni a Palazzo Chigi. Atlante, Roma, 1952. p. 17.

1. Olaszország lemond mindennemű jogáról és címéről afrikai birtokain, azaz Líbiáról, Eritreáról és Olasz Szomáliáról.
2. Ezen birtokok, a sorsukról hozott végleges döntésig, a jelenlegi adminisztrációs felügyelet alatt maradnak.²
3. Ezen területek végleges sorsát közös megegyezéssel az Amerikai Egyesült Államok, Franciaország, az Egyesült Királyság és a Szovjetunió kormányai döntenek el, jelen szerződés hatályba lépését követő egy éven belül, az ezen kormányok által 1947. február 10-én tett közös nyilatkozatnak megfelelően, amelyet a XI. melléklet tartalmaz.

A XI. melléklet négy pontban a következőket szögezi le:

1. Az Amerikai Egyesült Államok, Franciaország, Észak-Írország és Nagy Britania Egyesült Királyságának és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Uniójának kormányai megegyeznek, hogy az 1947. február 10-én Olaszországgal kötött békeszerződés hatályba lépését követő egy éven belül közösen határoznak az afrikai birtokok sorsáról, amelyek jogáról és címéről Olaszország a jelen szerződés 23. cikkelye szerint lemond.
2. A Négy Nagyhatalom a szóban forgó területek végleges sorsát szabályozza, véghezviszi a szükséges határmódosításokat a lakosok igényeit és jólétét, a békét és biztonságot, illetve a más érdekelt kormányok elképzeléseit figyelembe véve.
3. Amennyiben a Négy Nagyhatalom az Olaszországgal kötött békeszerződés hatályba lépését követő egy éven belül bármelyik területre vonatkozóan nem tud megegyezni, a kérdést az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének hatáskörébe helyezik javaslatételre. A Négy Nagyhatalom megegyezik abban, hogy a javaslatot elfogadja, és megteszi a szükséges lépéseket a megvalósításához.
4. A nagyhatalmak külügyminisztereinek megbízottjai vizsgálatot folytatnak a volt olasz gyarmatok ügyében, majd ajánlásait a Külügyminiszterek Bizottsága megvizsgálja. Ezen kívül vizsgálóbizottságokat küldenek a volt olasz gyarmatokra, hogy beszerezhessék a kérdésre vonatkozó szükséges információkat és megállapíthassák a lakosság akaratát.³

Látszólag érthetetlennek tűnik, miért nem tudtak a nagyhatalmak a három terület kérdésében megegyezni, hiszen Eritrea, Líbia és Szomália gyéren lakott, gazda-

² Ezt a funkciót az angol katonai megszállás óta a Brit Katonai Adminisztráció (British Military Administration – BMA) töltötte be.

³ Az Olaszországgal kötött békeszerződés teljes szövege megtalálható in: Relazioni Internazionali Anno XI-Numero 7.

ságilag fejletlen területek, amelyek igazgatása kevés haszonnal járhatott bármely ország számára. Az ott található kőolaj- és földgázkészletekről abban az időben még nem volt tudomásuk. Nyilvánvalóvá válik azonban értékük, ha az átalakulóban lévő hatalmi viszonyokat és az egész Mediterráneum egységét vizsgáljuk. Anglia a II. világháborúig az egész közel-keleti térséget uralta és ezzel a Mediterráneum legbefolyásosabb hatalma volt. 1945 után azonban mindinkább veszített pozícióiból, arra kényszerült, hogy Palesztinából és Egyiptomból kivonuljon. Ezért Észak-Afrikában próbált meg bázisokat biztosítani maga számára, ahonnan a Közel-Keletet is szemmel tarthatta. Az angol külügyminisztérium álláspontja szerint Kirenaika tökéletesen megfelelt új katonai támaszpontok kialakítására, ezért arra törekedtek, hogy felügyeletük alatt maradjon a terület. Az Egyesült Államok is támogatta ezt az elképzelést, mivel a Szovjetunióval való egyre kiéleződő ellentétek miatt meg akarta akadályozni, hogy az a térségben bármilyen hatalomhoz jusson. Anglia számára megnyugtató lett volna, ha az Egyesült Államok is közvetlen szerepet vállal a területek ellenőrzésében, például Tripolitániában, azonban az USA ezt nem fogadhatta el, mivel az politikai-katonai jelenlétet jelentett volna a Mediterráneumban, ekkor pedig még csupán kialakulóban volt az izolacionizmust felváltó, más térségben is aktív jelenlétet felvállaló új külpolitikai irányzat. Ez csupán 1949 áprilisában, a NATO megalakulásával vált teljessé. Ráadásul ekkor még Görögországban polgárháború dúlt és a Szovjetunió Iránban is befolyást próbált szerezni. A II. világháborút követően a Szovjetunió is törekedett arra, hogy a Mediterráneumban jelenlétet biztosítson magának, kérte Tripolitánia felügyeletét, amelyhez 1946 májusáig ragaszkodott, pedig Jugoszlávia, illetve az erős francia és olasz kommunista pártok révén is közvetetten jelen lehetett a térségben. Franciaország támogatta az olasz adminisztratív felügyelet visszaállítását a prefasiszta gyarmatokon, hiszen az angol-amerikai politika mögött az USA részéről erős gyarmatellenesség is jelen volt, ami veszélyeztette a francia érdekeket Észak-Afrikában.

Az olasz kormány jogtalannak tartotta, hogy nem Olaszország kap automatikusan megbízást a három terület igazgatására. Mind a békeszerződésről folytatott tárgyalások alatt, mind azt követően az olasz politikusok kitartóan próbáltak a mellett érvelni, hogy úgynevezett *Trusteeship*⁴ formában megtarthassák a közigazgatás felügyeletét mindhárom terület fölött. Hangsúlyozták, hogy Olaszország nem mint gyarmattartó hatalom kíván visszatérni, hanem azzal a céllal, hogy az őslakos népekkel együttműködve eljuttassa őket arra a szintre, amelyen képesek saját maguk kormányozni az országukat, ezzel megteremtve a függetlenség feltételeit. Kiemelték, hogy Olaszország soha nem volt olyan gyarmattartó ország, mint a többi birodalom vezetői, hiszen a szóban forgó területek rendkívül visszamaradottak

⁴ Egy másik országban megbízás alapján gyakorolt kormányzati felügyelet.

voltak, híján a nyersanyagoknak és a lakosság száma sem volt jelentős. Így nem lehetett szó a területek kihasználásáról, ellenkezőleg, rengeteg pénzt és energiát fektettek be modernizálásukba. Ezzel kívánták lehetővé tenni, hogy a munka hiányában emigrálni kényszerülő olasz lakosok számára is lehetőséget teremtsenek mezőgazdasági, kereskedelmi és kisipari tevékenység végzésére. A gyarmatok kérdését az olasz közvélemény is kiemelt figyelemmel követte, mivel az anyaországba visszatérő menekültek számára megfelelő életkörülményeket kellett biztosítani, aminek a feltételei nem álltak rendelkezésre. Éppen ezért minden olasz párt programjában jelentős szerepe volt a prefasiszta gyarmatok kérdésének, attól függetlenül, hogy például a szocialista-kommunista ideológiával általában nem egyeztethető össze a gyarmattartás, illetve a vezető politikusok is személy szerint inkább más megoldást kerestek volna. Az 1948 tavaszán megrendezett választások miatt azonban nem hagyhatták figyelmen kívül a közvéleményt. Az olasz egység óta hagyományosan két fő területre koncentrálódott az olasz külpolitika tevékenysége: Európára és a Mediterráneumra. Ezzel a hagyománnyal a háború utáni kormány sem szakított és a békeszerződést követően kizárólag a prefasiszta gyarmatokon megtartott pozíciók által vélték biztosíthatónak a Mediterráneumban való szerepvállalást, részvételt Afrika modernizálásában.

A négy nagyhatalom vizsgálóbizottságának munkája és a nagyhatalmak álláspontja

A négy nagyhatalom megbízottjai 1947 novembere és 1948 júniusa között vizsgálatot folytattak a prefasiszta olasz gyarmatok ügyében, amelynek keretében az érintett területekre ellátogattak, felmérték azok politikai és gazdasági fejlettségét, illetve meghallgatták a kérdésben érdekelt feleket.

A bizottság tagjai 1947. november 12. és 1948. január 3. között Eritreában végeztek felméréseket. A vizsgálat feszült légkörben zajlott, hiszen az országban megalakult különböző csoportosulások eltérő nézeteket vallottak. A Muzulmán Liga a függetlenséget követelte, de elképzelhetőnek tartották a négyek tíz éves felügyeletét. Tedeo Bairu pártja az Etiópiával való uniót szorgalmazta. Az Új Eritrea Pártja és a Veteránok Szövetsége az olasz adminisztratív felügyelet mellett foglalt állást. A Progresszív Liberális Párt a fokozatos függetlenség megszerzését kívánta az ENSZ felügyelete alatt. Végül a bizottság azt állapította meg, hogy az ország politikai érettsége és gazdasági helyzete nem teszi lehetővé a függetlenség azonnali megadását, mind pénzügyi, mind technikai segítségre szükség van. Elismerték az Olaszországnak köszönhető fejlődést, de elítélték a rasszizmust és az őslakosok kizárását az oktatásból.

1948. január 6-án és 7-én a bizottság tagjai Szomáliába érkeztek. Az olasz adminisztratív felügyeletet támogató lakosság nagyszabású demonstrációkat szervezett Olaszország mellett. Szomália Konferenciája néven tömörültek, és kérelmezték az angol kormányzat olaszra váltását. A sikeres megmozdulás hatalmas ellenszenvet váltott ki a Szomáliai Fiatalok Ligájának tagjai között, amely programjának legfőbb pontjai között szerepelt: 1. Minden szomáliai egyesítése és a gyarmati függés megszüntetése. 2. A szomál fiatalok oktatása iskolarendszer és kulturális körök keretein belül. 3. A szomál népre vonatkozó megkülönböztetések jogi úton való megszüntetése. 4. A szomál nyelv és az arab írás elterjesztése. Programjukat befolyásolta az angol külügyminiszter, Bevin elképzelése Nagy-Szomáliáról, amelyet még 1946 februárjában vázolt föl. Ennek része lett volna Olasz Szomália, Brit Szomáliföld, Francia Szomália, Kenya Északi Határ Területe és Etiópia szomáli többségű területei. Éppen ezért Anglia is a Ligát támogatta. A Szomália Konferenciája tagjai annyira felbuzdultak sikerükön, hogy megpróbálták megakadályozni, hogy a Liga tagjai is felvonuljanak január 11-én. Végül a hatóságok mindkét fél számára megadták az engedélyt. Addigra azonban annyira elszabadultak az indulatok, hogy a felvonulás az olaszok elleni véres akcióba torkollott. A szemtanúk elbeszélése alapján sem rekonstruálható a történések pontos menetrendje. Egy bizonyos, 54 olasz vált a vérengzések áldozatává, többségük a legszegényebb rétegekhez tartozott. Felmerül a kérdés, hogy az angol hatóságok mit tettek az erőszak megakadályozásának érdekében. Nem alaptalan az a vád, hogy nem tettek meg minden szükséges intézkedést. Végül a bizottság tagjai arra az eredményre jutottak, hogy Olaszországot illeti meg az adminisztrációs jog. A kérdés ebben az esetben gyakorlatilag 1948 nyarán eldőlt, amikor London elvetette Nagy-Szomália-tervezetét, és ezzel elhárult az utolsó akadály Olaszország visszatérése elől. Meg kell jegyeznünk, hogy Anglia elsősorban azért állt el korábbi tervezetétől, mert számára sokkal fontosabb volt, hogy a líbiai területeket biztosítsa maga számára, Olaszországot pedig valamilyen módon kompenzálnia kellett. Erről az angol és amerikai kormány külön is megegyezett július 22-én. Így a Szomáliai Fiatalok Ligája sem mert már erőszakkal fellépni és a helyzet mindinkább normalizálódott.

Végül a bizottság 1948. március 6-án Tripoliba érkezett. Itt 40 napot töltöttek el. Megállapították, hogy a lakosság az azonnali függetlenséget akarja, a líbiai egység eszméje igen elterjedt, és ellenzik az olasz adminisztrációt, annak ellenére, hogy azért elismerik az olasz gyarmatosításnak köszönhető gazdasági fejlődést. Gazdaságilag, politikailag és kulturálisan nem találták megfelelően fejlettnek a területet az önkormányzásra, bár rendelkezésre álltak olyan emberek, akiket jól ki lehetett képezni a kormányzati tevékenység ellátására. Ezt követően a bizottság 10 napot töltött el Fezzan területén. Ezt az országrészt politikailag abszolút éretlennek találták, egyáltalán nem léteztek politikai pártok. Az olaszok iránt nem mutattak lelkesedést, elégedettek voltak a francia adminisztrációval. Csak néhány vezető

volt a líbiai egység és függetlenség mellett. A népesség száma ekkor csupán ötven-ezer fő körül volt és kétségesnek látszott, hogy valaha is független lesz. Ezután 25 napot töltött a négy hatalom képviselője Kirenaika területén. Ez a rész bizonyult politikailag a legfejlettebbnek, a népesség Mohamed Idrisz emír vezetése alatt a függetlenséget követelte. Elképzelhetőnek tartották az egységes Libiát a Nagy Szenusszik vezetése alatt. Egyedül a gazdaság fejletlensége miatt lett volna szükségük külföldi támogatásra. Olaszország visszatérését erősen ellenezték.

Végül a bizottság tagjai három napot Rómában is eltöltöttek, hogy Olaszország álláspontját is megvizsgálják. 1948. július 21–27. között Londonban foglalta össze a négytagú bizottság a vizsgálat eredményeit: 1. Az azonnali függetlenség feltételei nem adóttak. 2. Az őslakos népek politikailag éretlenek. 3. A területek gazdaságilag instabilak. 4. Olaszország mindhárom volt gyarmatán pozitív nyomokat hagyott, de még élő a brutális rasszizmus emléke. 5. Eritreában a népesség csupán tíz százaléka lenne az olasz adminisztráció mellett

A négytagú bizottság vizsgálata alapján a külügyminiszterek képviselői a következő álláspontot alakították ki:

Szomália

A Szovjetunió álláspontja: Olaszország gyakorolja az adminisztrációt meghatározott ideig. A határokra vonatkozóan a szovjet elképzelés az volt, hogy mindhárom prefasiszta gyarmaton Olaszország gyakorolja a felügyeletet, a határok pedig az 1934. január 1-jén érvényben lévő vonalak mentén húzódnának.

Az Egyesült Államok, Franciaország és Nagy-Britannia álláspontja: az ENSZ nevében Olaszország gyakorolja az adminisztrációt határozatlan ideig. A határokra vonatkozóan Etiópia és Szomália határa ideiglenesen az Ogadenből kivonuló BMA által kialakított vonal lenne, amely a végső rendezést nem befolyásolná. Amennyiben ezt a vonalat nem fogadja el végleges határnak az etióp kormány, az ENSZ-ben felállított határbizottság közvetítésével, a két érintett fél szempontjainak figyelembe vételével kell döntést hozni. Az Angol és Olasz Szomália közötti határvonal a 49. szélességi körön, Hiditól az Adeni-öbölhöz húzódná.

Eritrea

A Szovjetunió álláspontja: Olaszország gyakorolja az adminisztrációt határozott ideig.

Nagy-Britannia álláspontja: tíz évig Etiópia gyakorolná a kormányzati felügyeletet. Tíz év elteltével az ENSZ Közgyűlése határozná el, hogy folytatódhat-e és milyen feltételek mellett az etióp adminisztráció határozatlan ideig. Az etióp adminisztrációt egy tanácsadó testület segítené, amely helyi eritreaiakból, Olaszország, Svájc, egy skandináv és egy muszlim állam képviselőiből állna. A különböző népcsoportok: olaszok, muszlimok, ortodox keresztények, speciális státuszt élvezné-

nek. Az erre vonatkozó törvények kialakításába a tanácsadó testület beleszólási joggal rendelkezne, és az ENSZ-ben létrehozott Eritrea Bizottság fogadhatná el csak véglegesen azokat. A bizottság 8-9 állam képviselőiből alakulna meg, mind az etióp adminisztráció, mind a tanácsadó testület jelentési kötelezettséggel tartozna feléje.

Franciaország álláspontja: a Zula-öböl és Francia Szomáliföld közé eső területek kivételével Eritreát olasz adminisztratív felügyelet alá kell helyezni. A Zula-Öböl és Francia Szomáliföld közötti terület etióp fennhatóság alá kerülne. Az átadott területekre vonatkozóan Etiópia köteles vállalni, hogy gazdasági és pénzügyi egyezményeket köt Olaszországgal a békeszerződés XIV. mellékletének 19. paragrafusa értelmében.⁵

Az Egyesült Államok álláspontja: Eritrea déli részét Etiópiának kellene átadni, az északi részre vonatkozó döntést, amely nagyjából muszlimok lakta terület, és magában foglalja Aszmarát és Masszavát egy évvel el kellene halasztani.

Ezen kívül az Egyesült Államok és Franciaország egyetértettek abban, hogy amennyiben az északi részre vonatkozó döntés halasztásra kerülne, lehetővé kellene tenni a korábban ott élő olaszok számára az otthonaikba való visszatérést. Ezen kívül az angol kormánnyal együttesen megegyeztek, hogy az Etiópiának átadott területek és Francia Szomáliföld közötti határ a Vádi Veiml vonalát kövesse.

Líbia

A Szovjetunió álláspontja: olasz adminisztratív felügyelet meghatározott ideig.

Franciaország álláspontja: a döntést egy évre el kellene halasztani. Ez esetben az Egyesült Államokkal együttesen egyetértettek abban, hogy lehetővé kell tenni az olaszok hazatérését líbiai otthonukba.

Nagy-Britannia álláspontja: mivel Nagy-Britannia látja el a közigazgatási feladatokat a területen, megfontolandónak tartja az olaszok visszatérését, mivel az zavargásokat okozhatna. A Kirenaika és Tripolitánia közötti adminisztrációs határvonalat nyugatra kellene helyezni, hogy Kirenaikához tartozzon Sirte térsége és a Szenusszik által uralt terület.⁶

A külügyminiszterek tanácsa 1948. szeptember 13–15. között ülésezett Párizsban. Ez volt az utolsó időpont, amikor a békeszerződés értelmében döntést kellett hozniuk a prefasiszta olasz gyarmatokról. Visinszkij javasolta, hogy a három terület kerüljön olasz adminisztrációs felügyelet alá és megvádolta az Egyesült Álla-

⁵ A volt gyarmatokra vonatkozó gazdasági és pénzügyi rendelkezéseket a békeszerződés 23. cikkelye alapján megkötött szerződésekbe kell belefoglalni, amely az érintett területek sorsát szabályozza.

⁶ Foreign Relations of the United States (FRUS) III. 1948., US Government Printing Office, Washington, 1974. 865.014/9-148 p. 942.

mokat és Nagy-Britanniát, hogy katonai bázisként használják azokat, megsértve ezzel a békeszerződést. A harmadik megbeszélésen taktikát váltva, a szovjet miniszter javasolta, hogy az ENSZ keretein belül együttesen a négy hatalom gyakorolja a felügyeletet. Ez inkább érdekében állt volna a Szovjetunióknak, mivel Olaszország támogatása a gyarmatok kérdésében az áprilisi választásokat követően, amelyet a Kereszténydemokrata Párt abszolút többséggel megnyert, már nem áll annyira érdekében, a közös adminisztrációval pedig részvételt biztosíthatott volna magának a térségben. A három másik hatalom javasolta, hogy hozzanak döntést Dél-Eritreára és Olasz Szomáliára vonatkozóan, a többi terület kérdését pedig az ENSZ keretein belül oldják meg. Végül egyik volt gyarmattal kapcsolatban sem tudtak megállapodásra jutni, így a békeszerződés előírásának megfelelően az ENSZ hatáskörébe került a területek sorsa. Ez inkább érdekében állt a „nyugati” hatalmaknak, hiszen nagyobb volt a valószínűsége, hogy az ENSZ-ben a számukra kedvező határozathoz meg tudják szerezni a kétharmados támogatást.

Az olasz kormány tevékenysége a gyarmatokra vonatkozóan 1948 szeptemberéig

Az olasz kormányt és a közvéleményt ebben az időszakban két fő esemény foglalkoztatta leginkább a gyarmatokkal kapcsolatban. Az egyik a mogadishui tragédia, a másik pedig az 1948 áprilisában tartott választások. A választások alkalmával minden párt programjában szerepelt a prefasiszta gyarmatok adminisztrációs felügyeletének megszerzése. A szocialista és a kommunista párt azzal vádolta a kormányt, hogy nem képviseli megfelelően az ország érdekeit a gyarmatok kérdésében és annak ellenére, hogy a Szovjetunió 1948. február 14-én nyilatkozatot tett közre, miszerint támogatja Eritrea, Libia és Szomália olasz fennhatóság alá helyezését, a kormány mégis az angolszász hatalmakat preferálja, melyek a legfőbb akadályt jelentik a kérdésben. Természetesen az olasz kormány tisztában volt azzal, hogy a szovjet kijelentés propagandisztikus céllal született, hiszen a Szovjetunió egyedüli döntése nem hozhatott semmilyen eredményt a kérdésben. Kizárólag a négy nagyhatalom megegyezése, majd az ENSZ határozata alapján dőlhetett el a volt olasz területek sorsa. A kormány inkább Nagy-Britanniára igyekezett nyomást gyakorolni, hiszen úgy tűnt, a legfőbb akadályt az angol stratégiai érdekek jelentik. A két ország kapcsolatát még inkább beárnyékolta a szomáliai incidens, amelyre szintén nem kapott Olaszország kielégítő magyarázatot. Az a tény is megerősítette Nagy-Britannia kulcsszerepét, hogy bár az Egyesült Államok gyarmatellenes volt, mégis nagyrészt követte az angol politikát, míg Franciaország és a Szovjetunió Olaszországot támogatta. Azonban hiábavaló volt az olasz külügyminiszter, Sforza, és a londoni követ, Gallarati Scotti minden érvelése, hogy a választások alkalmával

milyen nagy segítséget jelentene a gyarmatokra vonatkozó engedmény. Az Egyesült Államok és Anglia részéről folyamatosan az a válasz érkezett, hogy amíg a négytagú bizottság be nem fejezi vizsgálatait, nem nyilatkozhatnak a gyarmatokra vonatkozóan. A valódi ok azonban az volt, attól tartottak, hogy a kommunista párt fog győzni a választásokon, és ezzel a Szovjetunió közvetett befolyása alá kerülne a területek, illetve a kereszténydemokraták győzelme esetén sem tartották elég erősnek Olaszországot ahhoz, hogy szilárdan kezében tartsa a gyarmatok igazgatását. Végül az olaszok számára hasonlóan jelentős kérdésben, Triesztre vonatkozóan tettek egy nyilatkozatot. Az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Franciaország 1948. március 20-án kijelentették, hogy támogatják a Trieszti Szabad Terület olasz fennhatóság alá helyezését. Ez a nyilatkozat is a szovjethez hasonlóan propagandisztikus célú volt, hiszen a terület A és B zónára volt osztva, a B zóna területe pedig a jugoszláv hadsereg megszállása alatt állt.

Az olasz kormány azonban továbbra is kitartott a három terület adminisztrációs felügyeletének kérése mellett. Miután a négytagú vizsgálóbizottság befejezte tanácskozásait, Gallarati Scotti július 30-án felvázolta előttük az olasz kormány álláspontját:

1. Mivel a vizsgálat megállapította, hogy Líbiában, Eritreában és Szomáliában hiányoznak az azonnali függetlenség gazdasági és politikai feltételei, ezért szükséges, hogy adminisztrációs felügyelet mellett működjenek a San Francisco-i Charta értelmében. Ezt a felügyeletet több állam együttesen nem tudná megfelelően ellátni, ezért az olasz kormánynak az a véleménye, hogy az országokra és lakosaira vonatkozó több éves tapasztalata, illetve a már elvégzett munkája alapján alkalmas a közigazgatási feladatok ellátására.
2. Az olasz adminisztráció célja a területek függetlenségének megteremtése.
3. Az olaszok büszkéek a volt gyarmatokon elvégzett munkájukra, különösen ha figyelembe vesszük az 50 évvel ezelőtti állapotokat.
4. Annak ellenére, hogy Olaszország már hét éve nincs jelen a három ország adminisztrációjában, a népesség igen nagy része örömmel fogadná visszatérését. Az olaszok ugyan rengeteg hibát követtek el, mégis el tudták nyerni a lakosság szimpátiáját.⁷
5. Az olasz kormány kéri, hogy az általa kiadott elemzésekkel együtt vegyék figyelembe a négytagú bizottság dokumentumait.
6. Az olasz kormány szerint az ott lakó népeknek érdeke, és ezt kifejezésre is juttatták, hogy a területek ne kerüljenek felosztásra, hiszen csak úgy juthatnak

⁷ Mindezen idő alatt a kormány igyekezett a három területen felvenni a kapcsolatot az olaszbarát körökkel. Elkezdték például a volt veteránok járadékait kifizetni és egyéb címenken anyagi támogatásokat is juttattak.

el a függetlenséghez, ha biztosan határolt területükön autonóm kormányt képesek alakítani.

7. Az olasz adminisztráció az ENSZ Közgyűlése által kialakított ideiglenes alkotmány elvei szerint kívánna működni a helyi lakosok képviselőivel folyamatosan egyeztetve, ezzel kielégítve a lakosság igényeit is.⁸

Annak ellenére, hogy Olaszország még mindig a három terület adminisztrációját kérte, némi változást figyelhetünk meg a kérés módjában. A békeszerződés aláírását megelőző időszakban és az azt értékelő kommentárokból nagy hangsúlyt kapott, hogy Olaszországnak szüksége van ezekre a területekre emigrációs problémái megoldása érdekében. Emellett folytatni kívánta civilizációs munkáját. Természetesen ekkor is kiemelték, hogy a végső cél a függetlenség, de mégis közel állt a gyarmati-felfogáshoz. A július 30-i nyilatkozat már mellőzte mindezen igényeket, csupán azt kérte, hogy az ott lakókkal szorosán együttműködve a függetlenség útjára vezethesse a szóban forgó országokat. Ugyan ekkor már félreérthetetlen jelei mutatkoztak a klasszikus gyarmati rendszer felbomlásának, a helyzet még mindig az volt, hogy kívülálló hatalmak tárgyaltak egyes népek sorsáról. Véleményüket ugyan meghallgatták, de a konkrét tárgyalásokon képviselőik nem vettek részt. Sforza utal is erre a tényre Gallarati Scotti angol követnek 1948. február 5-én írt levelében, amely a mogadishui incidens után született és az angol–olasz kapcsolatokat tárgyalja. A tragédiát követően Nagy-Britannia részéről elhangzott az a vád, hogy tulajdonképpen az olaszok provokálták ki az eseményeket. „... *Ami az arab világ fejlődését illeti, nem igaz, hogy Olaszország nem veszi azt figyelembe, hiszen politikánk szilárd pontja a békekötésre való törekvés óta az a folyamatos kérés, hogy Líbiára vonatkozóan hármas megbeszéléseket tarthassunk az angolokkal és az arabokkal együttesen.*”⁹

Az ENSZ döntéséhez vezető út

Azzal, hogy a volt gyarmatok sorsának eldöntése ismét halasztásra került, az olasz kormány úgy érezte, időt nyert arra, hogy újabb diplomáciai fegyvereket vessen be a számára kedvező határozat érdekében. Tevékenységük a legaktívabb három ország, illetve országcsoport felé volt. Egyrészt próbáltak Nagy-Britanniával megegyezni, másrészt keresték a baráti országok támogatását az ENSZ-ben, első-sorban Franciaországot és a latin-amerikai országokét.

⁸ Relazioni Internazionali Anno XII. - Numero 34.

⁹ Sforza, Carlo: i. m. p. 134.

1948. december 20–21-én Cannes-ban tanácskozott az olasz és a francia külügyminiszter. Az európai integráción kívül, amelynek mindketten elkötelezett hívei voltak, a gyarmatok kérdéséről is tárgyalásokat folytattak. Mindkét fél jó megoldásnak tartotta volna, ha az Európai Unió gondjaira lennének bízva a volt gyarmatok. Természetesen akkor még csak kialakulóban volt az európai együttműködés, tehát az elképzelés nem takarja a mai Európai Unió szervezetét, inkább csak az európai népek együttműködését jelentette. A jövőbeni cél azonban a mai szervezethez hasonló létrehozása volt. Eritreával kapcsolatban Sforza elmondta, lehetségesnek tartana egy kollektív mandátumot, talán az Európai Unió keretein belül. Ezzel Schuman is egyetértett, az ENSZ-mandátumot kizártnak tartotta a szovjet részvétel miatt. Egyedüli akadály az volt, hogy Marshall amerikai külügyminiszter területi ígéreteket tett Etiópiának.¹⁰ Tripolitániára vonatkozóan Schuman kijelentette, hogy jó megoldásnak találná, ha hasonló szövetségi államforma jönne létre Olaszországgal, mint Franciaország és Tunézia esetében. Franciaországnak nem állt volna érdekében, hogy Líbia elnyerje függetlenségét, mert az még inkább felerősítette volna a hasonló mozgalmakat saját észak-afrikai gyarmatain.

Carlo Sforza 1949. április 11-én fejtette ki az olasz kormány álláspontját az ENSZ előtt. Olaszország ekkor még nem volt az ENSZ tagja, csak 1955-ben nyerte el a tagságot, mivel addig a Szovjetunió vétója megakadályozta azt, annak ellenére, hogy a békeszerződésbe befoglalták felvételét.¹¹ Sforza arra a tényre fektette a hangsúlyt, hogy az Olasz Köztársaság, amely maga is a függetlenségért és egységért vívott harcot, majd a fasizmus elleni küzdelmet követően jött létre elhivatottnak érzi magát arra, hogy más népeket segítsen a szabadság útjára. Kötelességének érzi az ehhez szükséges gazdasági és technikai segítség megadását is. Különösen hasznos lehet a kézművesség és a mezőgazdaság területén szerzett tapasztalatok átadása, ami még inkább indokoltá teszi Olaszország részvételét Afrika modernizálásában. Az egyes területekre vonatkozóan az olasz elképzelések a következők voltak:

Szomália

Úgy tűnt, az olasz adminisztrációs felügyelet elfogadásában egyetértés van az ENSZ-ben, amelyet Olaszország kész is volt elvállalni.

¹⁰ Etiópia szintén stratégiailag volt fontos az Egyesült Államok és Nagy-Britannia számára. Azzal, hogy Eritrea Etiópiához csatolását támogatták, azt remélték, hogy bázisokat kaphatnak az ország területén.

¹¹ A szovjet vétó válasz volt a nyugati hatalmak Bulgária, Magyarország és Románia elleni vétójára, amelyet a demokrácia hiányával indokoltak. Végül ezen országok is Olaszországgal együttesen nyerték el a tagságot.

Libia

Olaszország kérte Tripolitánia adminisztrációs felügyeletét. Annak ellenére, hogy ez nagy anyagi és emberi erőforrások befektetését igényelte, mégis érdekében állt a megkezdett munka folytatása, amelybe már eddig is rengeteg energiát fektetett. Úgy gondolták, hogy a visszatérés nem váltana ki zavargásokat, hiszen a két nép mindig is békében élt egymás mellett, és soha nem fordult elő az olasz lakosok elleni erőszak.

Eritrea

Olaszország helytelenítette Eritrea Etiópiához csatolását, mivel Etiópia sem állt a fejlettség magas szintjén és tovább bonyolította a helyzetet, hogy a területen több, vallásában különböző népcsoport élt. Jogosnak tartották Etiópia igényét a tengerhez való kijutásra, ennek kielégítésére Asszáb tűnt a legmegfelelőbbnek. A két terület egyesítése gazdaságilag is hátrányos lett volna, ezért mindkét fél számára kedvezőbbnek gondolták, ha Olaszország igazgatná Eritreát a függetlenség elnyeléséig.

A megoldás azonban továbbra is távolinak tűnt,¹² ez egyre inkább azt a meggyőződést alakította ki az olasz külügyminiszterben, hogy egy Nagy-Britanniával kötött megállapodás elvezethet a döntéshez.¹³ Kedvező alkalmat nyújtott erre az

¹² A tavaszi ülésszak idején a latin-amerikai országok, az Egyesült Államok és Nagy-Britannia több tervezetet is kidolgozott, amelyet próbáltak javaslatként elfogadtatni. A latin-amerikai országok május 4-én nyújtottak be egy javaslatot, amely a brazil elképzelést tükrözte. E szerint az Egyesült Államok, Egyiptom, Franciaország, Nagy-Britannia, Olaszország képviselőiből álló tanács ellenőrizné Kirenaika angol, Tripolitánia olasz és Fezzán francia adminisztrációját, amely a legkésőbb tíz év múlva elérendő függetlenséget készítené elő. Eritrea helyzetét egy újabb vizsgálóbizottság tanulmányozná, amelyben az Egyesült Államok, Etiópia, Franciaország, Nagy-Britannia és Olaszország vennének részt. Szómália olasz felügyelet alá kerülne. A tervezetet azonban nem sikerült elfogadtatni, elsősorban Anglia és az arab államok opozíciója miatt. Az Egyesült Államok be sem nyújtotta tervezetét, amelyet Nagy-Britannia azonnal elutasított. E szerint Szómália olasz felügyelet alá került volna. Eritreát Etiópiához csatolnák, kivéve a nyugati részeket, amelyek Szudánhoz kerülnének. Líbiában az Egyesült Államok, Egyiptom, Franciaország, Olaszország és Nagy-Britannia képviselőiből álló testület tanulmányozná egy nemzetközi felügyelet megalakítását, amely a függetlenséget készítené elő. Azonban Nagy-Britannia ragaszkodott ahhoz, hogy Kirenaika azonnali angol felügyelet alá kerüljön, egyéb pontjaiban egyetértett az amerikai tervezettel. Archivio Storico del Ministero degli Affari Esteri (ASMAE) AP Italia 1949. Busta 196. A külügyminisztérium áprilisi összefoglalója.

¹³ Már De Gasperi 1947. január 5–15. közötti útja alkalmával is az amerikai külügyminiszter kifejtette, Angliával kellene megegyezni, miután az olasz miniszterelnök felvázolta, hogy Olaszország nem kíván lemondani sem Kirenaikáról, sem Tripolitániáról. „Többek

Európa Tanács alapító dokumentumának aláírása Londonban, amelyet követően a két külügyminiszter, Bevin és Sforza hosszas tárgyalásokat folytatott 1949. május 5-én és 6-án a gyarmatok sorsáról. Ennek eredményeként a következő megegyezés született:

Líbia

– Kirenaika: nemzetközi felügyelet mellett Anglia gyakorolná az adminisztrációt.

– Fezzán: nemzetközi felügyelet mellett Franciaország gyakorolná az adminisztrációt.

– Tripolitánia: nemzetközi felügyelet mellett 1951 végétől Olaszország gyakorolná az adminisztrációt. Addig Anglia töltené be ezt a szerepet és az igazgatás átadását Nagy-Britannia, az Egyesült Államok, Franciaország és Egyiptom vagy egy másik arab ország képviselőiből felállított bizottság készítené elő.

Eritrea

Eritrea egy ENSZ-szerződés keretein belül csatlakozna Etiópiához, Aszmara és Masszava speciális státuszt élvezne, amelyet az ENSZ határozna meg. A nyugati területeket Szudánhoz csatolnák.

Szomália

Nemzetközi felügyelet mellett Olaszország gyakorolná az adminisztrációt

A javaslat 1949. május 17-én került szavazásra az ENSZ-ben és egy szavazat híján megbukott. A két ország közötti egyezmény nem volt szerencsés megoldás, mert azt a képzetet kelthette sok országban, hogy két gyarmattartó hatalom egyezkedik a területek fölött. A latin-amerikai országok is elvárták volna, hogy bővebb tájékoztatást kapjanak a tárgyalásokról, hiszen mindaddig Olaszország érdekei mellett lobbiztak. Ezért Franciaországgal egyetemben a tervezet ellen szavaztak.

A Bevin–Sforza egyezmény bukása volt az a végső pont, amely rákényszerítette az olasz kormányt egy teljesen új Afrika-politika folytatására. Sforza ugyan felvevte az angol külügyminiszternek, hogy próbáljanak egy másik megoldást kidolgozni, azonban valószínűnek tűnt, hogy a megelőző szavazásnál kedvezőbbet már nem tudnak elérni, ezért elvetették a tervet. Bevin egyre inkább úgy vélte, hogy csak akkor biztosíthat Nagy-Britannia számára megfelelő bázisokat Kirenaika területén, ha Idrisz emírt támogatja az ország függetlenségének kikiáltásában és a

között megértette velem, hogy a legnagyobb ellenkezés a gyarmati kérdés számunkra kedvező elbírálásával szemben brit részről származik, ezért London az, amellyel meg kell próbálni egy kielégítő megoldást egyeztetni.” ASMAE AP Italia 1947. Busta 104.

későbbiekben vele próbál megegyezni a kérdésben. 1949. június 1-jén Kirenaika kikiáltotta függetlenségét, amelyet Nagy-Britannia hivatalosan is elismert. A legtöbb ország azonban nem helyeselte, mivel az ENSZ-nek kellett döntenie a terület sorsáról és az arab államok is inkább Líbia egysége mellett voltak.

De Gasperi és Sforza arra az elhatározásra jutottak, hogy mivel nem látnak több esélyt arra, hogy Szomálián kívül bármelyik területen is Olaszország számára ítélje az ENSZ a felügyeletet, az egyetlen mód amellyel elnyerheti az ország az arab országok barátságát, az azonnali függetlenség támogatása. Így az ENSZ üléséről hazatérőben, május 31-én De Gasperi és Sforza fogadta Rómában Eritrea, Líbia és Szomália képviselőit. A miniszterelnök a következő kijelentést tette: *„Az olasz kormány azon meggyőződésében, hogy az ENSZ tagállamainak elképzeléseit követi, és hogy az érdekelt afrikai népek egyre növekvő vágyait valósítja meg, arra az elhatározásra jutott, hogy támogatja volt gyarmatainak teljes függetlenségét; ez a függetlenség véleménye szerint azonnal megvalósítható Eritrea és Líbia esetében megőrizve a két terület egységét, Szomália esetében pedig egy rövid átmeneti rendszert követően, amelynek időtartamát és módját az ENSZ határozza meg.”*¹⁴

1949-et megelőzően is több vezető politikus nyilatkozatában találkozhatunk a függetlenség gondolatával,¹⁵ maga a külügyminiszter is ennek híve volt, egyedül a közvélemény és a nacionalisták, illetve a baloldal kormányellenes propagandája kényszerítette őket arra, hogy olyan politikát folytassanak, amelyről maguk sem voltak meggyőződve. A baloldal esetében is tudjuk, hogy a szocialista párt vezetője, Pietro Nenni a függetlenség híve volt, viszont a kormány ellen kiválóan fel lehetett hozni azt a vádat, hogy nem képviseli megfelelően az ország afrikai érdekeit.¹⁶ Ezért a vezetőktől nem volt idegen ez a hirtelennek látszó váltás és a közvéle-

¹⁴ Sforza, Carlo: i. m. p. 162.

¹⁵ 1946 júliusában Nenni, a szocialista párt vezetője a következőt mondta: *„Nem tarthatjuk meg a gyarmatokat. Nem engedhetjük meg ezt másoknak sem. A saját és mások gyarmatainak a függetlenségét kell támogatnunk.”* Bagnato, Bruna: *Vincoli europei, echi mediterranei*. Ponte alle Grazie, Firenze, 1991. p. 23.

1947 októberében Quaróni párizsi követ Sforzának ezt írja: *„Attól tartok, nem tudatosult bennünk, hogy a gyarmatokkal kapcsolatos tevékenységünk propagandisztikus oldalát tekintve mennyire nem felel meg formájában a mai időknek. ... Ma függetlenségről és önkormányzásról kell beszélnünk. ... Volt gyarmataink függetlenségét kell támogatnunk.”* ASMAE AP Italia 1947. Busta 378.

1948. február 23-án Sforza Bevinnek írt levelében a következő sorokat olvashatjuk: *„Szívesebben látnék a déli országrészben és Szicíliában egy nagyszabású rekonstrukciót, mint egy pennyt is Afrikára költeni. De Ön is tudja, hogy egyes tradíciók milyen erőt jelentenek, amelyet nem lehet figyelmen kívül hagyni és az áramlattal szemben haladni.”* Sforza, Carlo: i. m. p. 144.

¹⁶ De Gasperi 1949. november 22-én a következőképpen válaszolt a szocialisták vádjaira: *„Nenni képviselő, a gyarmatok által elnyerhető megbecsülésen és a francia-angol tóvá*

ménnyel is sikerült elfogadtatni azokat az előnyöket hangsúlyozva, amelyeket az arab országok barátsága jelenthet. Olaszország így tetszeleggetett a hídszerepben Európa és a Mediterráneum országai között és gazdasági előnyöket is remélt ebből. A közvetítő szerepe nem állt távol a hagyományos olasz külpolitikától, hiszen az egységet követően ez a motívum a mai napig is gyakran kíséri az olasz kormány külpolitikai tevékenységét. Az oly sokszor említett emigrációs probléma gyakorlatilag nem ezt a térséget érintette, hiszen a kivándorlások jórészt Amerika és kisebb részben Ausztrália felé irányultak.

A prefasiszta gyarmatokról szóló vita az ENSZ 1949. őszi ülészakán folytatódott tovább. Sforza október 1-jén fejtette ki az olasz kormány álláspontját.

Líbia

Tripolitániát illetően Olaszország támogatja az azonnali függetlenséget. Az erről szóló határozatot követően hat hónapon belül szavazást kell rendezni az Alkotmányozó Gyűlés létrehozására. Líbia fennmaradó részein elismerik az ottani közigazgatást ellátó angol és francia kormány jogát arra, hogy a függetlenség útjára vezessék az érintett területeket, amelyek ezt követően Tripolitániával föderalista szövetségre léphetnének.

Eritrea

Olaszország támogatja az ország függetlenségét.

Szomália

Bizonyosak abban, hogy az Olaszországgal való együttműködés és az azt követő függetlenség a szomáli nép érdekeit szolgálja.

A végleges döntés 1951. november 21-én született meg, amely szerint:

Líbia

1952. január 1-jétől független. Kirenaika, Tripolitánia és Fezzán képviselői Nemzetgyűlés keretein belül határoznak az alkotmányról. Egy ENSZ-megbízott és az őt segítő tanács, amelynek tagjai a három terület egy-egy, a kisebbségek egy, az Egyesült Államok, Egyesült Királyság, Egyiptom, Franciaország, Olaszország és Pakisztán egy-egy képviselője, segítik az alkotmány megalkotását és a kormány megalakítását. Az ENSZ-megbízott jelentési kötelezettséggel tartozik az ENSZ

változott Mediterráneumon keseregni idejétmúlt dolog. Ma a Mediterráneumban más népek mutatják arcukat, az arab népek és ezzel egy olyan típusú együttműködés szüksége jelenik meg, amely teljesen más irányba változtatja viselkedésünket.” ASMAE AP Italia 1949. Busta 196.

főttkarának. A jelenlegi adminisztráció köteles mindent megtenni a hatalom független kormányznak történő átadásához, és addig is oly módon vezetni a területeket, ami elősegíti Líbia egységének és függetlenségének megteremtését. A függetlenség létrejöttét követően az ENSZ felveszi Líbiát tagjai közé.

Szomália

10 éves olasz adminisztrációs felügyeletet követően nyeri el függetlenségét. Az adminisztrációt ellátó ország a Trusteeship Tanáccsal megkötött szerződésnek megfelelően látja el feladatát. A szerződés védi a lakosok jogait és biztosítja azon intézményeket, amelyek az önkormányzás kialakításához szükségesek. A végrehajtó hatalmat a felügyeletet ellátó ország által kinevezett kormányzó látja el. Az adminisztráció átvételéről Olaszország és Nagy-Britannia egymás között egyeznek meg.¹⁷

Eritrea

Nem született végleges határozat. Egy öttagú bizottság (Burma, Guatemala, Norvégia, Pakisztán, Dél-Afrikai Unió) folytat vizsgálatokat a lakosság érdekeit, Kelet-Afrika békéjét és biztonságát és Etiópia jogait és követeléseit figyelembe véve. Ez alapján tanulmányt készítenek 1950. június 15-ig és az ENSZ Közgyűlése ez alapján fog határozni.¹⁸

A döntést 58 ország közül 48 elfogadta, Etiópia ellenezte és 9 állam tartózkodott (Belorusszia, Csehszlovákia, Franciaország, Jugoszlávia, Lengyelország, Svédország, Szovjetunió, Ukrajna, Új-Zéland).

Ezzel a megoldással sikerült egy olyan kompromisszumot találni, amely mindhárom érdekcsoport, az angolszász hatalmak, az arab és ázsiai országok, amelyekhez gyakorta a keleti blokk is csatlakozott, illetve Olaszország és az őt támogató

¹⁷ Az angol–olasz egyezmény 1950. április 1-jén köttetett meg. 1950. december 2-án az ENSZ Közgyűlése elfogadta az Adminisztrációs Felügyeleti Szerződést. Szomália 1960. július 1-jén kiáltotta ki függetlenségét.

¹⁸ 1950. december 2-án az ENSZ Közgyűlése arról határozott, hogy Eritrea autonóm egységként föderációba lép Etiópiával az etióp korona alatt, legkésőbb 1952. szeptember 15-ig. Addig az angolok látják el az adminisztrációt.

Franciaország és latin-amerikai országok számára elfogadható volt, és lezárni a prefasiszta gyarmatok kérdését. Olaszország ezzel a döntéssel megszabadult gyarmattartó múltjától és új fejezetet kezdhetett mediterrán politikájában a politikai, gazdasági, kulturális és szociális együttműködésre helyezve a hangsúlyt.